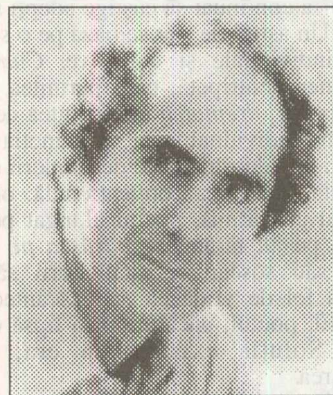

philip roth:

Scriitorul fantasmă

Philip Roth, născut la Newark, New Jersey, în Statele Unite ale Americii, în 1933, este considerat unul dintre cei mai mari scriitori americani contemporani, câștigând numeroase premii literare importante, printre care menționăm National Book Critics Circle Award pentru romanul *Patrimony* (*Patrimoniul*, 1991), PEN/Faulkner Award (*Operation Shylock*, *Operațiunea Shylock*, 1993), National Book Award (*Sabbath's Theater*, *Teatrul lui Sabbath*, 1995) și premiul Pulitzer (*American Pastoral*, *Pastorală americană*, 1998). De asemenea, ediția completă a operelor sale apărea în 2004 în *Library of America*, fapt extrem de relevant, deoarece se poate afirma că astfel Roth devine un clasic american, alături de Hawthorne, Melville, James, Fitzgerald și Faulkner, doar alți doi scriitori - Saul Bellow și Eudora Welty - fiind onorați în acest fel în timpul vieții.

Scriitorul fantasmă (*The Ghost Writer*) îl prezintă pe Nathan Zuckerman, arhicunoscutul personaj al lui Roth, în anii '50, întruchipând un tânăr scriitor prins în dilema de a fi forțat să confrunte figurile acelor persoane ce îl inspiră în scris cu ceea ce sunt aceștia în viața reală, să constate efectul cuvintelor sale asupra lor și să stabilească care este rolul scriitorului evreu în viața literară americană. În casa idolului său literar, E.I. Lonoff, Zuckerman o va întâlni pe Amy Bellette, o tânără cu un trecut ceșos și care, în imaginația sa, devine o victimă emblematică a persecuțiilor naziste, Anne Frank. De asemenea, tensiunile dintre literatură și viață zugrăvite de autor, cât și strania manieră postmodernă pe care o abordează, articulându-o prin *dificultatea de a ști*, prin deviza că niciodată „nu știm dacă știm ceea ce știm” fac vizibil la maximum în acest roman unul dintre punctele forte ale lui Philip Roth: puterea narativă de excepție, îmbinată cu capacitatea de a face să se intersecteze cu grație viața și arta. (C.D.)

Dar asta era ideea - asta era ceea ce-i dăduse jurnalului ei puterea de a face coșmarul real. Să aștepti ca lumii nemiloase și indiferente să-i pese de copilul unui tată pios și bărbos, trăind sub dominația rabinilor și a ritualurilor - aia era pură nebunie. Pentru omul obișnuit, dăruit cu nu cine știe ce capacitate de a tolera până și cea mai mică dintre diferențe, situația grea a acelei familii n-ar fi însemnat nimic. Pentru oamenii obișnuiți probabil ar fi părut că chiar ei au atras dezastrul prin refuzul încăpățânat a orice înseamnă modern și european - ca să nu spunem creștin. Dar familia lui Otto Frank, asta ar fi cu totul altceva! Cum ar putea până și cel mai obtuz dintre oamenii simpli să treacă cu vederea ceea ce li s-a făcut evreilor doar pentru că erau evrei, cum ar putea fie și cel mai ignorant dintre goimi să nu înțeleagă când ar fi citit în *Het Achterhuis* că o dată pe an familia Frank cânta un nevinovat cântec de Hanuka, spunea câteva cuvinte în ebraică, aprindea niște lumânări, dădea niște cadouri - ceremonia durând cam zece minute - și că aia era tot ceea ce făcea din ei niște dușmani. Nici măcar nu era atâta. Era mai nimic - asta era oroarea. Și asta era adevărul. Și aceasta era puterea cărții ei. Familia Frank se putea aduna împreună în jurul radioului ca să asculte concertele lui Mozart, Brahms și Beethoven; se puteau distra citindu-i pe Goethe și Dickens și Schiller; ea se putea uita noapte de noapte pe tabelele genealogice ale tuturor familiilor princiare europene ca să găsească partide bune pentru prietesa Elizabetha sau pentru prietesa Margaret Rose; putea să scrie cu pasiune în jurnalul ei despre dragostea pentru regina Wilhelmina și dorința ca Olanda să fie țara ei natală - și nu s-ar fi schimbat nimic. Europa nu era a lor și ei nu erau ai Europei, nici măcar familia ei europeanizată. În schimb, la trei pași de frumosul canal al Amsterdamului, trăiau înghesuți pe o sută de picioare pătrate împreună cu familia Van Daan, la fel de izolați și de disprețuiți ca orice evrei din ghetto. Mai întâi expulzarea, apoi arestarea și apoi, în vagoane pentru vite, lagăre și cuptoare, uitarea. Și de

ce? Pentru ca să fie rezolvată problema evreiască, degenerații a căror contaminare nu mai putea fi suportată de oamenii civilizați erau ei înșiși, Otto și Edith Frank și fiicele lor, Margot și Anne.

Aceasta era lecția despre care, în drum spre casă, ajunsese să creadă că are puterea să le-o dea și altora. Însă doar dacă s-ar fi crezut despre ea că este moartă. Dacă *Het Achterhuis* ar fi fost cunoscut ca o operă a unui scriitor în viață, n-ar mai fi fost niciodată ceea ce era: jurnalul unei adolescente în anii ei de încercare, în timp ce se ascundea, pe perioada ocupației germane în Olanda, ceva ce băieții și fetele puteau să citească în pat împreună cu aventurile familiei elvețiene Robinson. Dar moartă avea ceva în plus de oferit decât distracție pentru vârste cuprinse între 10 și 15 ani; moartă, scrisese, fără să aibă intenția sau să încerce, o carte ce avea forța unei capodopere și care, în sfârșit, îi făcea pe oamenii să vadă.

Și când oamenii ar fi văzut în sfârșit? Când ar fi învățat că ea are puterea să-i învețe, ce? Ar fi început suferința să însemne ceva diferit pentru ei? Putea într-adevăr ea să-i facă creaturi umane pentru mai mult decât câteva ore cât le-ar fi luat să-i citească jurnalul? În camera ei din Athena - după ce ascunsese în șifonier trei exemplare din *Het Achterhuis* - s-a gândit ceva mai calm la viitorii ei cititori decât o făcuse în timp ce se prefăcea că e unul dintre ei în călătoria cu autobuzul plin de freamăt prin furtuna plină de fulgere. Nu era, în definitiv, puștoaica de cincisprezece ani care putea, în timp ce se ascundea de Holocaust, să-i spună lui Kitty, *Încă mai cred că oamenii, în adâncul inimii, sunt buni*. Ideile ei tinerești n-au suferit mai puțin decât a suferit ea în vagonul de marfă fără ferestre de la Westerborg și în barăcile de la Auschwitz sau în căldura de la Belsen. Nu ajunsese să urască rasa umană pentru ceea ce era - ce putea să fie altceva decât ceea ce era? - dar nu i se mai părea potrivit să-i înalte imnuri.

Ce se va întâmpla atunci când oamenii, în sfârșit, vor vedea? Singurul răspuns realist era Nimic. Să crezi orice altceva însemna doar să

cedezi unor năzuințe pe care până și ea, marea tânjitoare, avea dreptul să le pună sub semnul întrebării până în momentul de față. Să păstrez secretul existenței acesteia față de tatăl ei pentru ca în acest mod să faci omenirea să devină mai bună... nu, nu atât de târziu. Îmbunătățirea vieții era treaba lor, nu a ei; ei se puteau ameliora pe ei înșiși, dacă ar fi fost vreodată atât de dispuși să o facă; și dacă nu nu. Responsabilitatea ei era față de morți, dacă avea vreuna față de cineva - față de mama ei de sora ei, față de toți școlarii măcelăriți care fuseseră colegii ei. Acolo era scopul jurnalului ei, acolo era misiunea ei predestinată: să restabilească în scris starea lor în carne și oase... pentru tot binele care li l-ar fi făcut. Urtopor era ceea ce voia cu adevărat, nu hârtie tipărită. În capul scăriilor, la capătul coridorului din dormitorul comun, era un topor mare cu un mâner roșu enorm, de folosit în caz de incendiu. Dar ce era de făcut în caz de ură - în caz de furie asasină? Se holbase la el destul de des dar nu găsisse niciodată curajul să-l dea jos de pe perete. În plus, odată ce l-ar fi avut în mâini, a cui căpățână ar fi crăpat-o? Pe cine a fi putut omorî în Stockbridge ca să răzbune cenușa și craniile? Asta dacă ar fi putut să-mănuiască vreodată așa cum trebuie. Nu, ceea ce îi fusese dat să conducă era *Het Achterhuis van Anne Frank*. Și dacă i-ar fi supt sângele și ar fi trebuit să dispară într-un alt *achterhuis*, de data asta orfană și complet de capul ei.

Așa că își reînnoi crezul în puterea celor mai puțin de trei sute de pagini și împreună cu asta hotărârea de a ține departe de tatăl său sexagenar, secretul supraviețuirii ei. „Pentru ei”, strigă ea, „pentru ei”, referindu-se la toți cei care-și întâlniseră soarta de care ea fusese cruțată și pe care-i revendica acum. „Pentru Margot, pentru mama mea, pentru Lies”.

Acum se ducea în fiecare zi la bibliotecă ca să citească *The New York Times*. În fiecare săptămână citea atent revistele. Duminicilor citea despre toate cărțile noi ce se publicau în America: romane despre care se spunea că sunt „remarcabile” și „importante”, niciunul care a fi putut fi mai remarcabil sau mai important decât jurnalul ei publicat postmortem; *best-seller*-uri insipide de unde oamenii real învățau despre oameni falși care n-ar fi putut să existe și n-ar fi avut nicio importanță dacă ar fi existat. Citea laude la adresa istoricilor și a biografilor ale căror cărți, indiferent de meritul lor, n-ar fi putut fi la fel de demne de recunoaștere ca a ei. Și pe fiecare coloană din fiecare publicație pe care o găsea în bibliotecă - americană, franceză, germană, engleză - se uita după propriul ei nume adevărat. Nu putea să se sfârșească doar cu câteva mii de cititori olandezi scuturându-și capetele și dându-i înainte cu teburile lor - era prea important pentru așa ceva! „Pentru ei, pentru ei” - din nou, și din nou, săptămână după săptămână „pentru ei” - până când în cele din urmă început să se întrebe dacă a supraviețuit î

achterhuis, dacă a reușit să trăiască și după lagărele morții, dacă deghizarea ei aici, în Noua Anglie, în altcineva decât ea însăși nu era ceva extrem de suspect - și un pic nebunesc - datorat pasiunii clocotitoare de „a se întoarce“ ca o fantomă a răzbunării. Începu să se teamă că murea din cauză că nu murise.

Și de ce-ar fi trebuit? Cine se prefăcea că este, dar cine ar fi fost, oricum, dacă nu ar fi intervenit nici un *achterhuis* și nici un lagăr de concentrare? Amy nu era altcineva. Amy cea care-o salvase de propriile amintiri și îi redase viața - Amy cea înșelătoare, cu capul pe umeri, curajoasă și realistă - era ea însăși. Și avea tot dreptul să fie ea! Responsabilitate față de morți? Vorbe goale pentru oamenii cucernici! Nu era nimic de dat morților - erau morți. „Exact. Așa-zisa importanță a acestei cărți e o iluzie morbidă. Și s-o faci pe mortul e melodramatic și dezgustător. Și să te ascunzi de tatăl e și mai rău. Nu-i nevoie de nici o ispășire“, îi spuse Amy lui Anne. „Pune mâna pe telefon și spune-i lui Pim că trăiești. Are șaiszeci de ani.“ Dorul de el îl depășise acum chiar și pe cel din copilărie, când voise mai mult decât orice altceva să fie singura lui dragoste. Dar era tânără și puternică și trăia o mare aventură, și nu făcuse nimic ca să-l pună la curent pe el sau pe altcineva că era încă în viață; și apoi, într-o zi, fu deja prea târziu. Nimeni n-ar fi crezut-o; și n-ar fi dorit s-o facă nimeni altcineva decât tatăl ei. Acum oamenii veneau în fiecare zi să le viziteze ascunzătoarea secretă și să se uite la fotografiile sau la stelele de cinema pe care le agățase pe peretele de lângă patul ei. Veneau să vadă cada în care făcuse baie și masa la care studiasse. Se uitau după fereastra podului unde ea și cu Peter se ghemuieră unul lângă altul uitându-se la stele. Se holbau la bufetul care camufლა ușa prin care intrase poliția ca să-i ia de acolo. Se uitau la paginile deschise ale jurnalului ei secret. Acesta era scrisul ei, murmurau, acelea sunt cuvintele ei. Stăteau să se uite la absolut tot din *achterhuis* ce atinsese vreodată. Trecerile simple și cămăruțele folositoare pe care le avea, ca o bună elevă în arta compunerii, pregătite pentru Kitty într-o olandeză ordonată, precisă, de fiecare zi - *achterhuis*-ul atât de practic era acum un altar sfânt, un Zid al Plângerii. Se îndepărtau de acolo în tăcere, la fel de pustiiți ca și cum ea ar fi fost a lor.

Dar erau ei cei care erau ai ei. „Au plâns pentru mine“, spusese Amy; „le-a fost milă de mine; s-au rugat pentru mine; mi-au cerșit iertarea. Eu eram încarnarea milioanei de ani netrăiți furați de la evreii uciși. Era prea târziu să mai fiu în viață acum. Eram o sfântă.“

Asta era povestea ei. Și ce-a crezut Lonoff despre asta când a terminat? Că vorbea cât se poate de serios și că nimic nu era adevărat.

După ce Amy a făcut duș și s-a îmbrăcat, a plecat de la hotel, iar el a invitat-o să mănânce ceva. I-a dat telefon lui Hope de la restaurant, explicându-i că o aduce pe Amy acasă. Putea să se plimbe prin pădure, să se uite la frunziș și să doarmă liniștită în patul lui Becky; peste câteva zile o să fie capabilă să se adune și atunci o să se poată întoarce la Cambridge. Toate explicațiile despre căderea ei erau legate de faptul că lui i se părea că suferă de epuizare. Îi promisese lui Amy că n-o să spună mai multe.

Pe drumul înapoi spre Berkshire, în timp ce Amy îi spunea cum fusese pentru ea în timpul acestor ani în care fusese citită în douăzeci de limbi diferite de către douăzeci de milioane de oameni, și-a pus în minte să vorbească cu doctorul Boyce. Boyce era la Riggs, spitalul psihiatric din Stockbridge. Ori de câte ori apărea câte o carte nouă, doctorul Boyce obișnuia să trimită câte o notiță încântătoare autorului cu rugămintea de a-i da un autograf pe exemplarul lui și, o dată pe an, familia Lonoff era invitată la marele barbecue al familiei Boyce. Odată, la cererea dr. Boyce, Lonoff, neîncrezător, a

acceptat să se întâlnească cu personalul unui grup de studiu din spital ca să discute despre „personalitatea creatoare“. Nu voia să-l jignească pe psihiatru și ar fi împăcat-o o vreme pe nevastă-sa, căreia îi plăcea să creadă că, dacă ieșea și stătea în compania câtor mai multe persoane, lucrurile ar fi mers mai bine acasă.

S-a dovedit că grupul de studiu avea idei mult prea creative despre scris decât gusturile lui, dar n-a făcut nici un efort ca să le spună că greșeau. Și nici nu s-a gândit că ar avea neapărat dreptate. Ei vedeau într-o manieră, el vedea ca Lonoff. Punct. N-avea nici o dorință să schimbe mintea altcuiva. Literatura îi făcea pe oameni să spună tot felul de lucruri ciudate - așa să fie.

Întâlnirea cu psihiatria era în curs de desfășurare de doar o oră, când Lonoff le-a spus că a fost o după-amiază plăcută, dar că trebuie să se întoarcă acasă. „Lectura de după prânz încă mă așteaptă. Fără citit nu sunt eu însumi. Oricum, simțiți-vă liberi să discutați despre personalitatea mea când o să plec.“ Boyce, zâmbind calm, îi răspunse: „Sper că v-am amuzat măcar un pic cu speculațiile noastre naive“. „Mi-ar fi plăcut să vă distrez eu pe voi. Îmi cer scuze că am fost plictisitor.“ „Nu, nu“, spuse Boyce, „pasivitatea într-un om de talia dumneavoastră are farmecul și misterul său.“ „Da“, spuse Lonoff. „Trebuie să-i spun asta nevesti-mii.“

Dar o oră irosită cu vreo cinci ani în urmă nu era tocmai semnificativă. Avea încredere în Boyce și știa că psihiatru n-o să-i înșele încrederea atunci când a venit în ziua următoare să discute despre fosta sa studentă, aproape ca o fiică, o tânără femeie de douăzeci și șase de ani și care-i dezvăluise că, dintre toți scriitorii evrei, de la Franz Kafka la E.I. Lonoff, ea era cea mai faimoasă. Cât despre propria sa trădare față de încrederea celei ce-i era aproape ca o fiică, nu prea conta, dat fiind că Amy continua sa fabuleze pe marginea deziluziei ei devoratoare.

„Știi de ce-am luat numele ăsta dulce? Nu ca să mă protejiez de amintiri. Nu ascundeam trecutul față de mine însămi sau pe mine de trecut. Mă ascundeam de ură, de ura oamenilor în maniera în care oamenii urăsc păianjenii și șobolanii. Manny, m-am simțit jupuită. M-am simțit ca și cum pielea mi-ar fi fost jupuită de pe jumătate din corp. Jumătate din față îmi fusese cojită și toată lumea se va holba la ea cu oroare pentru tot restul vieții mele. Sau se vor zgâi la cealaltă jumătate, la jumătatea rămasă încă intactă; puteam să-i văd zâmbind, pretinzând că jumătatea jupuită nu era acolo, și vorbind cu cealaltă jumătate care exista. Și puteam să mă aud pe mine însămi urlând la ei, puteam să mă văd băgându-mi cu forța partea hidoasă drept în fețele lor netulburate de nimic ca să-i îngrozesc de-a dreptul. „Eram drăguță! Eram un întreg! Eram o fetiță senină și plină de viață! Uitați-vă, uitați-vă ce mi-au făcut!“, dar indiferent de partea la care s-ar fi uitat, aș fi strigat întotdeauna „Uitați-vă la cealaltă! De ce nu vă uitați la cealaltă?“ La asta m-am gândit noaptea în spital. Oricum s-ar uita la mine, oricum mi-ar vorbi, oricum ar încerca să mă consoleze, o să fiu întotdeauna chestia asta pe jumătate jupuită. N-o să fiu niciodată tânără, n-o să fiu niciodată bună sau liniștită sau îndrăgostită și-o să-i urăsc pe toți toată viața mea.

„Așa că am luat numele ăsta dulce - ca să întruchiez tot ceea ce nu eram. Și m-am prefăcut și eu destul de bine. După un timp mi-am putut imagina că nu mă prefăceam deloc, că am devenit ceea ce aș fi fost oricum. Până la carte. Pachetul a venit de la Amsterdam, l-am deschis, și iată: trecutul meu, eu însămi,

numele meu, *fața mea intactă* - tot ceea ce doream era răzbunare. Nu era din cauza morților - n-avea nimic de-a face cu aducerea înapoi a morților sau cu chinuirea celor vii. Nu cadavrele le răzbunam - era chestia aia clocotitoare, fără de mamă, fără de tată, fără de surori, plină de răzbunare, de ură, de rușine, pe jumătate jupuită. Era eu însămi. Voiam lacrimi, voiam lacrimile lor creștine să curgă la fel ca sângele evreiesc, pentru mine. Voiam mila lor - și în modul cel mai nemilos cu putință. Și voiam dragoste, să fiu iubită fără milă și fără sfârșit, exact la fel ca în modul în care fusesem înjosită. Îmi doream viața mea proaspătă și corpul meu proaspăt, curățat și nepângărit. Și aveam nevoie de douăzeci de milioane de oameni pentru asta. De zece ori peste douăzeci de milioane.

„Oh, Manny, vreau să trăiesc cu tine! Asta-i de ce am nevoie! Milioanele n-or s-o facă - ci tu! Vreau să merg acasă în Europa cu tine. Ascultă-mă, nu spune nu, nu încă. Vara asta am văzut o căsuță de închiriat, o vilă de piatră pe coasta unui deal. Era în afara Florenței. Avea un acoperiș de țiglă roz și grădina. Am luat numărul de telefon și l-am notat. Încă-l mai am. Oh, toate lucrurile frumoase pe care le-am văzut în Italia mă fac să mă gândesc cât de fericit ai putea fi acolo - cât de fericită aș fi acolo, având grijă de tine. Mă gândesc la excursiile pe care o să le facem. M-am gândit la după-amiezile în muzee și la cafeaua băută mai târziu lângă râu. M-am gândit să ascultăm noaptea muzică împreună. M-am gândit să-ți gătesc. M-am gândit să port cămăși de noapte drăguțe în pat. Oh, Manny, Anne Frank a lor e a lor; vreau să fiu Anne Frank a ta. Mi-ar plăcea să fiu a mea, în cele din urmă. Copilul Martir și Sfânta Sfintelor nu-i o situație. Sunt într-adevăr capabilă de mai mult. Ei nici măcar nu m-ar avea, nu așa cum sunt, tânjind după soțul alteia, implorându-l să-și lase nevasta fidelă ca să fugă cu o fată care are jumătate din vârsta lui. Manny, are vreo importanță că sunt de vârsta fiicei tale și tu de-a tatălui meu? Bineînțeles că-l iubesc pe tati în tine, cum aș putea să nu? Și, dacă tu iubești copilul din mine, de ce nu? Nu-i nimic ciudat în asta - așa face jumătate din omenire. Iubirea trebuie să pornească de undeva, și ăsta-i punctul din care pornește în noi. Cât despre cine sunt eu - bine“, spuse Amy cu o voce mai dulce și mai captivantă decât oricare voce pe care o auzise vreodată, „trebuie să fii cineva, nu-i așa? Nu există cale de mijloc.“

Acasă au trimis-o la culcare. În bucătărie, Lonoff a stat împreună cu soția sa ca să-și bea cafeaua pe care aceasta i-o preparase. De fiecare dată când îi venea în minte imaginea lui Amy în biroul dentistului citind despre Otto Frank, în revista *Time* sau în grămezile de cărți ale bibliotecii, căutându-și numele ei „adevărat“, de fiecare dată și-o imagina la Boston Common înmânându-i profesorului ei o disertație personală asupra cărții „ei“, îi venea să renunțe și să plângă. Nu suferise niciodată atât de mult din cauza suferinței unei alte ființe umane.

Bineînțeles că nu i-a spus lui Hope nimic despre cum gândea Amy că este. Dar n-avea de ce, putea să ghicească ce-ar fi spus ea dacă el ar fi spus ceva: era pentru el, marele scriitor, că Amy alesese să devină Anne Frank; asta explica totul, nu era nevoie de psihiatru. Pentru el, ca o consecință a pasiunii ei nebune: ca să-l farmece, ca să-l vrăjească, ca să pătrundă prin conștiințiozitate și înțelepciune și virtute în imaginația sa și acolo, ca Anne Frank, să devină o *femme fatale* a lui E.I. Lonoff.

Prezentare și traducere de
Cristina Deutsch